

Zbyněk Šmahel (1946–2008)

V únoru 2016 by se dožil 70 let antropolog prof. RNDr. Zbyněk Šmahel, CSc. Jeho odchod před 8 lety zasáhl všechny jeho spolupracovníky a studenty. Byl člověkem pevných morálních zásad, moudrý a laskavý učitel a kolega. Přestože byl poslední rok těžce nemocen, jevílo se jeho úmrtí jako něco nepatřičného. Bylo mu 62 let a měl plno plánů. Vědu miloval nade vše a zasvětil jí doslova celý život. Ačkoli rád vtipkoval, jak se těší na dobu penze a že si konečně odpočine, všichni jsme věděli, že to „není jeho styl“.

Zbyněk Šmahel (viz také Živa 2008, 4: LI a 2006, 2: XX) se narodil 21. února 1946 v Mladé Boleslavi, ale většinu života prožil v Praze. V r. 1963 zde maturoval a r. 1968 ukončil studium antropologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Ihned po studiích nastoupil do proslulé Laboratoře plastické chirurgie Československé akademie věd, kde vzniklo, pod vedením MUDr. Františka Buriana, zakladatele oboru plastické chirurgie u nás i ve světě, oddělení rozštěpových vad – ojedinělé pracoviště pro výzkum a léčbu této vrozené vady. Výjimečnost spočívala nejen ve výlučném zaměření na rozštěpy, ale také v multidisciplinárním přístupu. V týmu pracovali stomatologové, teratologové (specialisté na vrozené vývojové vady), genetici a rovněž antropolog, kterým byl po desetiletí právě Z. Šmahel.

Zabýval se zde nejen problematikou růstu obličeje obecně, ale především vývojem obličeje u pacientů s rozštěpy. Sledoval, jak je ovlivňován různými typy nápravných operací, nebo který věk dítěte je pro tyto zákroky a růst nevhodnější (blíže str. 256). To bylo jeho vědecké téma i životní poslání. Laboratoř plastické chirurgie se později přejmenovala na Laboratoř kraniofaciálních malformací a stala se součástí Ústavu experimentální medicíny Akademie věd České republiky.

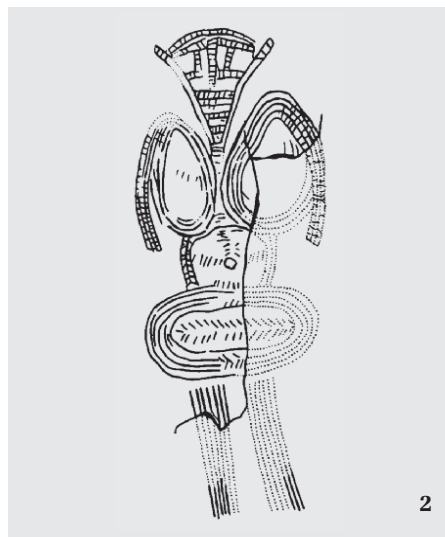
Během své vědecké kariéry Zbyněk Šmahel publikoval na téma růstu obličeje u rozštěpových vad rtu a patra více než 150 původních prací, přičemž několik desítek jako hlavní autor v impaktovaných časopisech. S třemi stovkami citací patří bezesporu k našim nejcitovanějším antropologům. Je autorem monografií i učebních textů a jeho odborné publikace se řadí ke světové špičce.

Jako významný vědec byl Zbyněk Šmahel členem Rady Ústavu experimentální medicíny AV ČR. Působil také jako místopředseda redakční rady a výkonný redaktor mezinárodního časopisu *Acta Chirurgiae Plasticae*, který vydává Česká lékařská společnost J. E. Purkyně (od r. 1993). Na počátku 90. let se mu naskytlá příležitost působit na tehdejší katedře antropologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze, katedru pak vedl v letech 1994–97 a od r. 2003 až do své smrti. V r. 1997 se habilitoval, profesorem byl jmenován v r. 2003.

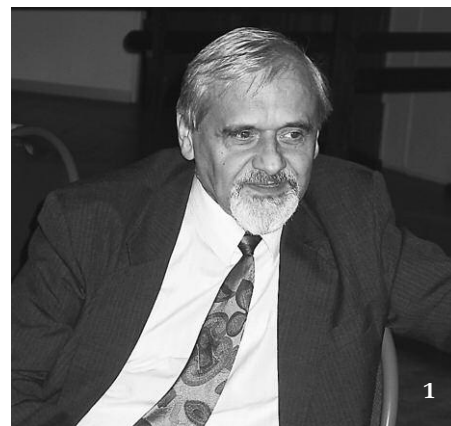
Zbyněk Šmahel se s nadšením věnoval popularizaci antropologie. Od r. 1998 byl členem redakční rady *Živa* a autorem mnoha článků. Čtenáři ocenili jeho šestidílný seriál *Evoluce rodu Homo*, který vycházel v r. 2003 a získal Cenu Antonína Friče, stejně jako Zvláštní ocenění časopisu *Živa*.

V té době byl již zkušeným a oblíbeným pedagogem na Přírodovědecké fakultě UK, kde přednášel paleoantropologii, auxologii (věda o růstu a vývoji člověka, součást biomedicíny) a ekologii člověka. Mnoho bakalářských studentů při svých přednáškách nadchl pro tuto specializaci. Během působení na fakultě předsedal oborové radě postgraduálního studia antropologie (od r. 1997) a také oborové radě antropologie a genetiky člověka (od r. 2004). Byl členem vědecké rady Fakulty humanitních studií UK (od r. 2000) a Přírodovědecké fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (od r. 2006).

Prof. Šmahel vždy kladl důraz na hodnocení kvality výzkumu i vědecké výkon-

2

1

1 Zbyněk Šmahel na oslavě osmdesátin prof. E. Vlčka v Národním muzeu v r. 2005. Foto P. Velemínský

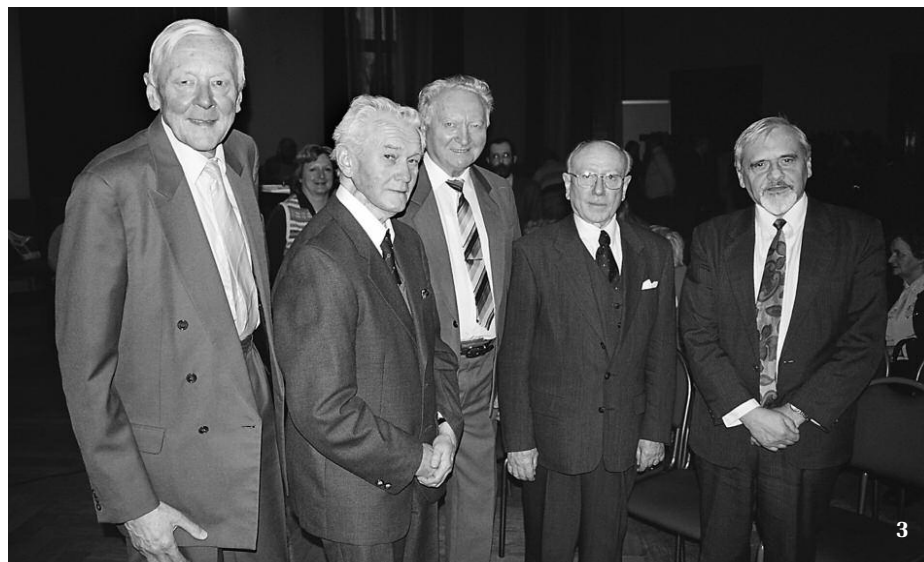
2 Nákres geometrické Venuše z Předmostí vyrytý do klu mamuta (tečkované rekonstrukce chybějící části). Ze seriálu Z. Šmahela *Evoluce rodu Homo* v *Živě* (2003, 1–6; obr. z čísla 6: 275–280). Orig. M. Chumchalová

3 Prof. Šmahel s osobnostmi jedné generace. Zleva: E. Strouhal, E. Vlček, M. Prokopec a R. Čihák.

Foto Archiv Národního muzea

nosti jednotlivců. Odtud pramenilo jeho zaujetí metodologií vědy. Snažil se, aby biologická antropologie byla oborem srovnatelným s ostatními exaktními obory. Svým studentům zdůrazňoval význam metodické přesnosti, opakovatelnosti a použitých statistických metod. Uměl jim všechny své znalosti o statistice dobře zpřístupnit v přednáškách Metodologie vědy v antropologii. Smysl pro exaktní postupy stojí i za jeho rozhodnutím včlenit do studijního oboru antropologie genetiku člověka, založit laboratoř 3D zobrazovacích metod a vybudovat histologickou laboratoř. Zásadním způsobem tím ovlivnil výzkumný i výukový směr katedry antropologie a genetiky člověka, který je výrazný i dnes.

Zbyněk Šmahel byl nejen vynikajícím vědcem a učitelem, ale také člověkem neobvykle skromným a čestným. Všechny, i nepřijemné situace, s nimiž se jako vedoucí katedry musel vypořádat, řešil s laskavostí, noblesou a pochopením. Zůstane pro nás navždy rytířem antropologie.

3